

XITSONGA RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA: PAPILA RA II
XITSONGA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER II

Nkarhi: 2½ wa tiawara

100 wa timaraka

HLAYA SWILERISO LESWI LANDZELAKA HI VUKHETA

1. Papila leri ri na tipheji ta 5. Kamba loko papila ra wena ri helerile.

2. Papila leri ri avanyisiwile hi swiyenge swimbirhi.

XIYENGE XA A: MATSALWA – NOVHELE (60)

XIYENGE XA B: SWITSALWAMBIKO SWO LEHA NA SWO KOMA (40)

3. Eka Xiyenge xa A, u languteriwa ku hlamula swivutiso hinkwaswo swa MUNE swa tsalwa ra A HI FAMBE M'NGHANAME.

4. Eka Xiyenge xa B, u languteriwa ku hlamula swivutiso swimbirhi ntsena. Xitshuriwa XIN'WE xa xitsalwambiko xo leha na XIN'WE xa xitsalwambiko xo koma.

5. Sungula ku hlamula xivutiso XIN'WANA na XIN'WANA eka pheji yintshwa.

6. Tsala swi basa no vonaka, u landzelela milawu na mahikahatelo.

XIYENGE XA A MATSALWA**A HI FAMBE M'NGHANAME – A. THUKETANA****HLAMULA SWIVUTISO HINKWASWO****XIVUTISO XA 1 SWIVUTISO SWA XIMBANGU**

Hlaya ntshaho lowu landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona:

"Ina, namuntlha vuvabyi lebya yena byi tinyikile matimba. Leswi a swi twisaka xiswona n'hweti leyi yi nge heli yena Xakufa a ha vitaniwa hi vito. Yooo! Hambiloko a tshuka a file n'wana wa yena Jamela u ta sala a ku yini, leswi yena Xakufa a ngo va hi nhloko. Mawaku loko ongeti Xikwembu xi ngo n'wi hlanganisa na Nzukwa, loyi ku nga malembe sweswi a ri karhi a lavana na yena. Hambiloko Nzukwa o n'wi vona leswi kutani a nga xiswona, a nga ha n'wi tivi ke? Kambe yena Xakufa a nga n'wi tiva. Ina, loko a swo endleka leswaku va hlangana, yena Xakufa a nga tiendla swona swa ku ya n'wi mangalela, a ku u lava mali ya ku wundla Jamela. Aaawa, yena Xakufa a a nga ta n'wi jikajika, a a to eka yena a ku: "Nzukwa". A ku: "Hii!" A ku: "Ngati ya wena hi leyi, yi teke u ya tiwundlela". A ku ntshuntseee, a n'wi sukela na Jamela, leswaku niloko leswi a vabyisaka xiswona a tshuka a funye buwa, Jamela a ta sala a a va ni wa ku n'wi wundla na ku n'wi hlayisa. **[P 46]**

- 1.1 Boxa vito ra munghana wa Xakufa. (1)
- 1.2 Hlamusela xivangelo xa mavabyi lawa a ma karhata Xakufa eka ntshaho lowu nga laha henhla. (2)
- 1.3 Loko Magwendere a gangisa Xakufa a a n'wi xisile a vula leswaku a nga na nsati loyi a a ri na yena u n'wi tshikile. Xana a a hembile a vula leswaku hikokwalaho ka yini a n'wi tshikile? (2)
- 1.4 Xana i yini leswi nga endla leswaku swi olovela Xakufa ku kuma Magwendere tanihileswi a ku ri khale a n'wi nyamalalerile no va a nga tivi laha a a tshama kona? (2)
- 1.5 Ximunhuhatwankulu i ximunhuhatwa lexi nga na ku navela ko karhi kambe xi tsandzeka ku ku fikelela hikokwalaho ko siveriwa hi swimunhuhatwa swin'wana. Xana ximunhuhatwankulu i mani eka tsalwa leri? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 1.6 Xakufa a a vilela swinene hikokwalaho ka mavabyi lama a ma n'wi tshikelela, a ehleketa leswaku a a nga tshuka a lovile Jamela a sala a nga ri na loyi a nga ta n'wi hlayisa. Xana u hetelerile a endlile njhani hi ku vilela ka yena? (2)
- 1.7 Loko a wu ri munghana wa Xakufa a wu ta n'wi tsundzuxa yini mayelana na ku va a rhandzanile na Magwendere handle ko sungula a dyondza mahanyelo ya yena? (2)
- 1.8 Ku va Magwendere a balekela ku hlayisa n'wana wa Xakufa u vona ku ri mhaka ya kahle ke? Seketela nhlamulo ya wena. (2)

[15]

XIVUTISO XA 2 SWIVUTISO SWA XIMBANGU

Hlaya ntshaho lowu landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

A ehleketa tano Mufundhisi Phakama a ri karhi a khaswa a tlhelela ekerekeni ni ntshilana wa yena evokweni. Ku na fika ekerekeni, a nghena, a va a nyantamela a ya fika a pfula rivanti ra nyangwa lowu a wu nghena laha vanhu a va tshama kona loko va yingisela rito ra Xikwembu. A ri pfula khwatsi, khwatsi swinene, hi ku chava leswaku nkarhi wun'wana ri nga ba pongo, ri va phaphuxa va suka va tsutsuma. Loko a nghenile, leswi a ku ri ni xinyama, a ambambela xa ku lumeka hi xona timboni ta laha kerekeni, a va a xi kuma a lumeka. Xikan'wekan'we loko timboni ti ku tlhalalaa, o vona wansati a ku bulumuku, a pfuka laha a a etlele kona kusuhani ni xilavelo, a va wansati loyi hi ku chava ni ku phuphurhuka, a ku hi matsolo ehansi khinsakhinsa, a tlakusela ni mavoko ehenhla, yi ri ndlela ya ku tilunghisela ku khoma kumbe ku vhika ntshilana leyi a a yi vona yi ri kusuhi swinene ni ku n'wi nameka makatla lawa, a ri karhi hi rito ro favarhela ni ku rhurhumela a ku: "U nga ndzi bi tatana, ndza kombela tatana u nga ndzi bi, a ho sisa mpfula."

"Manana, swi lo yini, mi lava yini laha kerekeni? Ko ku nghena mi nghene njhani?" Ku vutisa mufundhisi a ri karhi a langutisa wansati loyi hi mahlo ya ku n'wi twela vusiwana loko a vona himukhuva lowu a a ondze hi wona. **[P 97–98]**

2.1 Hlawula nhlamulo leyi nga yona eka leti nga laha hansi.

Xikan'wekan'we loko timboni ti ku tlhalalaa, o vona wansati a ku bulumuku. Rito "Bulumuku", i riencisi leri hlamuselaka ku ...

- A famba hi ku nonoka.
- B pfuka hi ku hatlisa.
- C etlela u karhele swinene.
- D endla swilo hi vukheta. (1)

2.2 Boxa mavito ya vanhu lava a va etlerile ekerekeni eka ntshaho lowu nga laha henhla. (2)

2.3 Hikokwalaho ka yini vanhu lava u va boxeke eka 2.2 va etlerile ekerekeni? (2)

2.4 Hlamusela ndlela leyi vanhu lava nga etlela ekerekeni va pfunekeke hayona emutini wa Mufundhisi Phakama tanihileswi a va nga ku tivi laha a va ya kona. (2)

2.5 Xana vanhu lava a va etlerile ekerekeni va helerile kwihi hivambirhi ka vona? (2)

2.6 Muluthanyi i ximunhuhatwa lexi vangaka dzolonga kumbe ku holova exikarhi ka swimunhuhatwa swin'wana. Xana i mani muluthanyi eka tsalwa leri? Seketela nhlamulo ya wena. (2)

2.7 Xana u vona ku ri mhaka ya kahle ku va vanhu lava a va etlerile ekerekeni va ehleketile ku va va etlela kona ke? (2)

2.8 Hlamusela vumunhu bya Mufundhisi Phakama na nsati wa yena. (2)

[15]

XIVUTISO XA 3 SWIVUTISO SWA XIMBANGU

Hlaya ntshaho lowu landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

Hakunene ongeti yena N'wantshurini wa swi vona himukhuva lowu Xifanisana wa yena a nga ta tsaka ha wona loko a n'wi vona a ku gaaa! Ina, ti ta va tinxonxomu *rhurhi* na Xikwembu. A nga si vula nchumu, yena N'wantshurini u ta na nghena, a rhanga hi ku n'wi vungela kunene emavokweni ya yena a n'wi ntswontswa, a n'wi ntswontswa. Ina, u ta n'wi ntswontswa *jaa!*

Heyi! Ntsena bazi leyi na yona yo kasa kee! Kasi xana muchayeri lowa yona wo yini na? Xana wo ho dyondza? Hikokwalaho ka yini a nga hlomuli tibiriki a ti cukumeta le kule le, a mpyaxa xilo lexi xi haha kunene, va ta hatla va fika eka Xifanisana eSelborne? Heyi! Yena N'wantshurini u hela mbilu njhani, ongeti a ngo xika a tsutsuma kunene hi milenge. Ina, u tsundzuke Xifanisana wa yena. Tsutsuma, hi ri tsutsuma *mani* N'wabazi. Heee! Namuntlha, ti ta va timongo nyanisi!

Yi famba tano bazi ya ka P.U.T.C.O, yi kondza ka nkarhi lowu eka N'wantshurini a ro va lembe, yi ku emutini wa Ladyselborne yi ku wooo! **[P. 313]**

- 3.1 Xana ku va N'wantshurini a navela onge bazi a ri to tsutsuma kunene loko a ri karhi a muka ekaya ka yena eka ntshaho lowu nga laha henhla, swi kombisa yini? (2)
 - 3.2 Hlamusela swilo leswi fikeke swi hetela N'wantshurini ntsako loko a fika ekaya ka yena. (2)
 - 3.3 Boxa xivangelo lexi endleke leswaku N'wantshurini a vuya hi le ntirhweni nsati wa yena a nga swi ehleketangi leswaku a nga tshuka a vuyile. (2)
 - 3.4 Ku va N'wantshurini a fikile a hlangana na xiyimo xa ku tika ekaya ka yena swi endlile leswaku a hlundzuka swinene. Hlamusela leswi a swi endleke hikokwalaho ko hlundzuka ka yena. (2)
 - 3.5 U dyondzile yini hi mahanyelo ya Magwendere? (2)
- [10]**

XIVUTISO XA 4 XITSALWANA

Xidyoho xin'wana na xin'wana lexi munhu a xi endlaka xi na hakelo. Hlamusela swidyoho leswi Magwendere a swi endleke eka tsalwa ra A hi fambe M'nganame na hilaha a hakeleke hakona swidyoho swa yena.

[20]

60 wa timaraka

XIYENGE XA B SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO**XIVUTISO XA 5 XITSALWAMBIKO XO LEHA****SWILERISO**

- Rhanga u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwana xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 150–200 wa marito.

PAPILA RA XINGHANA

Munghana wa wena u tshikile xikolo hokokwalaho ka ku va a feyirile Giredi ya 12. Tsala papila u n'wi kombela leswaku a tlhelela exikolweni. Tlhela u n'wi tsundzuxa hi nkoka wa dyondzo.

[30]**XIVUTISO XA 6 XITSALWAMBIKO XO KOMA**

- Rhanga u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwana xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 120–150 wa marito.

BUROCHARA

Edorobeni ra le ka n'wina ku ta pfuriwa hodela leyintshwa. Tsala burochara yo navetisa hodela leyi.

[10]

40 wa timaraka

Ntsengo hinkwawo: 100